

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**B. BRIDEL A JEHO DÍLO Z POHLEDU
BAROKNÍ GOTIKY**

Vedoucí práce: PhDr. Věra Pospíšilová

Autor práce: Andrea Vošická

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice,

.....

Děkuji vedoucí práce PhDr. Věře Pospíšilové za cenné rady, připomínky, trpělivost a čas, který mi věnovala.

Anotace

Podstatou této bakalářské práce je rozbor legendy od Fridricha Bridela *Život svatého Ivana* z pohledu barokní gotiky. Práce rovněž obecně přihlíží k vymezení tohoto pojmu s nastíněním historických událostí doby, vzniku legend a jejich knižního zpracování a vydání. Zároveň popisuje oblíbenost českých, ale i zahraničních světců, kteří byli v průběhu doby domestikováni nebo zůstali v povědomí široké veřejnosti jako světci cizí.

Zároveň popisuje tento termín v oboru výtvarném a architektonickém. Několik stránek se zabývá architektem Janem Blažejem Santinim-Aichlem, který se velkou měrou zasloužil o rozšíření barokní gotiky. Jeho stavby a architektonické přestavby, zejména na Vysočině, vešly v celosvětovou známost.

Annotation

This Bachelor thesis is an analysis of Fridrich Briedel's legend *Život svatého Ivana*, from a baroque gothique perspective. This essay will look to define baroque gothique with respect to the historical events of that time and the creation of legends up to their publication as books. The popularity of Czech and foreign saints who emigrated and settled in our country, and the indifference shown to other foreign saints who had not been accepted and live only as foreign saints in the memory of Czech people, will also be a topic of discussion here.

This paper will also discuss the term, baroque gothique, in art and architecture with a focus on the most prominent architect, Jan Blažej Sntinim-Aichel, whose work was recognized and acclaimed worldwide, especially the building reconstruction in the highlands, and which eventually led to the phrase.

Obsah

Anotace.....	4
Annotation.....	5
Obsah.....	6
1. Úvod.....	8
2. Barokní gotika.....	10
2.1 Vymezení pojmu.....	10
2.2 Barokní gotika z pohledu Zdeňka Kalisty.....	11
2.3 Barokní gotika z pohledu Václava Černého.....	14
2.3.1 První generace.....	17
2.3.2 Druhá generace.....	18
2.3.3 Třetí generace.....	19
2.3.4 Čtvrtá generace.....	20
3. Barokní gotika ve spojení s legendami.....	21
3.1 Vznik barokní legendy.....	21
3.2 Oblíbení světci.....	21
3.2.1 Světci v literárních dílech a jejich autoři.....	22
3.3 Obraz krajiny ovlivněné legendami.....	25
3.4 Funkce barokní legendy.....	26
4. Bedřich Bridel a jeho legenda o svatém Ivanovi.....	28
4.1 Život Bedřicha Bridela.....	28
4.2 Dílo.....	29
4.2.1 Překladatelská činnost.....	29
4.2.2 Vlastní tvorba.....	30
4.3 Obsah legendy <i>Život svatého Ivana</i>	32

4.4 Inspirační zdroje a prameny.....	36
4.5 Život svatého Ivana a barokní gotika.....	38
4.5.1 Atmosféra doby.....	38
4.5.2 Motivy.....	39
4.5.3 Formální a interpretační stránka.....	41
4.5.4 Legenda a zázraky.....	46
4.6 Ivanova upadající sláva.....	47
5. Barokní gotika a výtvarné umění.....	49
6. Jan Blažej Santini-Aichl, jeho život a dílo.....	52
7. Závěr.....	56
8. Seznam použité literatury.....	57
9. Seznam příloh.....	59

1. Úvod

Cílem bakalářské práce je zachytit legendu Bedřicha Bridela *Život svatého Ivana* z pohledu barokní gotiky a zároveň zdůvodnit příčiny jejího vzniku. Abychom mohli toto téma podrobněji rozebrat, musíme nejprve objasnit problematiku barokní gotiky. Je to specifický útvar spojený převážně s architekturou českého prostředí a se jménem významného architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichela, který svými přestavbami zejména barokních kostelů a klášterů v duchu gotiky vstoupil do povědomí široké veřejnosti.

První kapitola této práce si dává za cíl objasnit tento termín nejen z pohledu architektury, ale zároveň se snaží nastínit příčiny a důsledky historického vývoje v českých zemích. Nahlédneme zde i na problematiku baroka světového, neboť většina českých umělců odcházela do zahraničí studovat a tamní atmosféra značně ovlivnila jejich tvorbu. Zároveň musíme brát v potaz prolínání různých polí uměleckého působení ať už literárního, výtvarného nebo architektonického.

Další prvek, který v první kapitole rozebereme, bude doba předbarokní. Zmíníme zde i jména významných humanistů, kteří určitým způsobem předpřipravili pole pro přijetí baroka a v jejichž tvorbě nalezneme barokní prvky.

Na barokní gotiku se zde podíváme z pohledu dvou významných autorů, kteří se tímto stylem a barokem vůbec zabývali, a to Václavem Černým a Zdeňkem Kalistou.

Ve druhé kapitole se zaměříme na legendy, které byly pro literární tvorbu této doby typické a přiblížíme se k hlavnímu obsahu této práce. Z všeobecného hlediska odůvodníme vznik legend, jejich působení i ovlivnění široké veřejnosti a prostředí, naznačíme a zmíníme jména oblíbených světců a jejich výskyt v literárních dílech.

Další část nás seznámí se životem a dílem Bedřicha Bridela , tedy s autorem ivanské legendy, seznámíme se s jeho literárním přínosem, překladatelskou činností i jeho vlastní tvorbou. Pak už se zaměříme na, pro nás nejdůležitější dílo, *Život svatého Ivana*, vysvětlíme inspirační zdroje a náměty, ze kterých Bridel ve své legendě čerpal a nastíníme obsah legendy. Krátce se budeme věnovat samotnému rozboru a hledání gotických prvků v barokní legendě. Zároveň se krátce pozastavíme nad nejčtetnějšími motivy, které se v legendě vyskytují, a vysvětlíme jejich význam.

V posledních dvou kapitolách poukážeme na rozvoj baroka ve výtvarném umění a věnujeme několik stránek Janu Blažejí Santinimu-Aichlovi, který, jak již bylo uvedeno, měl značný podíl na rozvoji barokní gotiky právě na našem území.

Závěrečná část bude jakýmsi shrnutím poznatků a informací, které tato práce přináší.

2. Barokní gotika

2.1 Vymezení pojmu

Barokní gotika, jinými slovy také gotizující baroko, je umělecký směr u nás obzvlášť rozšířený, který vznikl jako spojení dynamického baroka s výrazovými prostředky gotiky. Z historického hlediska ho lze snadno orámcovat nejen naší renesancí, ale také osvícenským pseudoklasicismem.

Ke sdružení gotických a barokních rysů v architektuře přispěly rekonstrukce původně gotických kostelů ve stylu barokním nebo přinejmenším výplně kostelních interiérů barokními sochami a obrazy tlumočícími ovzduší 17. století: výsledkem byla složitá koexistence dvou typů výrazu, jež dodává dílům z tohoto prostředí zvláštní statut.¹

Obnova poutních míst spojených s gotickým milostným obrazem a zaniklých klášterů nebo pěstování kultu českých patronů má své uplatnění v soupeření šlechty a církve s cizinci. Snad proto se do architektonické podoby objektu promítá starší formální stránka, a to nejen při rekonstrukci gotických budov a památek, ale i barokních novostaveb, kde docházelo k využívání pozdně gotických forem. *Tak vzniká tzv. barokní gotika nebo lépe řečeno gotizující barok, který se pro výjimečné domácí poměry rozšířil u nás daleko více než v jiných evropských zemích.²*

Znovuobjevení prvků gotiky nelze vysvětlit pouze emotivním charakterem architektury 17. století. Musíme brát v úvahu moc církve, ať už protestantské či

---

¹ Hana Voisine-Jechová. *Dějiny české literatury*. Praha: H+H, 2005, s. 201

² *Průvodce expozicí. Jan Santini - život a dílo*. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, Žďár nad Sázavou: Středočeské tiskárny, 1977, s. 21

katolické a její chápaní barokních staveb s prvky gotiky jako dědictví ideální církve a jako vnitřní citový vztah k minulosti.

Na rozdíl od baroka evropského nevytvořilo české baroko žádné větší drama ani žádné velké dílo epického žánru, což můžeme vysvětlit zejména politickou, společenskou, hospodářskou a kulturní skladbou české společnosti, převážně v období po r. 1620, tedy po Bílé hoře, která způsobila veliký převrat ve vnějším i vnitřním životě českého státu, a po r. 1627, kdy došlo v Obnoveném zřízení zemském k zavedení dvojazyčnosti a z Čech začali odcházet potencionální literární osobnosti. V podmínkách české společnosti 17. století tedy spočívají kořeny české barokní gotiky.

Rekatolizace má vliv zejména na strukturu obyvatelstva a funkci literatury, neboť podstatná část protestantské šlechty odchází do emigrace a katolická šlechta se podvoluje Habsburkům. Podmínky pro rozvoj české literatury byly v té době mizivé. Literární žánry a estetické postupy se značně omezily. Literatura se stala spíše lidovou a pololidovou se zaměřením na venkov a široký venkovský lid.

Právě v tomto období dochází k doceňování latiny, kazatelé a kněží používají ve svých dílech latinské citáty nebo slova napodobující latinu. Významná díla, nejen z oblasti naučné a teologické, jsou psána latinsky nebo německy. Některé z těchto děl se obrací na zahraniční mecenáše ve snaze podpořit české protestanty. *Čeština ustupuje z onoho postavení v zemi, které měla tu ještě před Bílou horou – a to nejen na těch místech kam zasahovala svým vlivem dynastie a její cizojazyčná ústřední správa, ale i mimo tuto oblast, v životě soukromém či polosoukromém.*³ Právě v tomto období však zasahuje Balbínův okruh a jeho obrana národní řeči. Za hlavní program své práce si vytýčili pěstování národního historického vědomí. *Také literární historie našeho baroku zná „barokní gotiku“, literární tvorbu inspirující se středověkými, především gotickými*

---

³ Zdeněk Kalista. *České baroko*. Praha: ELK a. s., 1941, s. 38

vzory. Třicátá léta, za kterých ve zvláštním ovzduší údobí mezi oběma světovými válkami se soustředil badatelský zájem na svět baroka a který vrcholil a zároveň končil roku 1938 velkou pražskou výstavou, přinesla také poznatky, byť i drobné, o české literární barokní gotice.⁴

2.2 Barokní gotika z pohledu Zdeňka Kalisty

Podle Kalisty není možné, abychom baroko hledali pouze v jižních zemích, tedy ve Španělsku, Francii nebo Itálii, ale prvky jeho tvoření můžeme pozorovat i v zemích severských, jako je Anglie nebo Holandsko.

Právě s tímto jevem je spojen převážně proces protireformace a díky tomu lze tedy hovořit o baroku protestantském. *Dokonce i v úkrajích mimoevropských – bývalých zámořských států – začíná se v posledních desetiletích v pracovním programu historiků obírajících se jejich minulostí objevovati zvýšený zájem o baroko a vytváří se tu zvláštní kategorie baroka „koloniálního“.*⁵ A právě v souvislosti s tímto vývojem není možné hovořit o homogenizaci baroka. Baroko je v jistém smyslu homogenní pouze z pohledu literatury nebo výtvarného umění, protože právě zde nalezneme mnoho shodných projevů. Kolonizační země však nemohly navázat na bohatý historický vývoj, nemohly se opřít o renesanci a jiné umělecké směry, a proto nejvíce zde můžeme pocíťovat odlišný západní vývoj.

V jistém smyslu lze odlišný vývoj pozorovat i ve srovnání jednotlivých zemí s českými zeměmi. Na jedné straně tu stojí bohaté italské prostředí s velmi početnými a

---

⁴ Viktor Kotrba. *Česká barokní gotika*. Praha: Academia, 1976, s. 69

⁵ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 10

značnými možnostmi tvoření, a na druhé straně stojí české země, zchudlé, zpustošené třicetiletou válkou, která se na nich nemálo podepsala, bez větší možnosti realizace nejrůznějších plánů a představ. *Nikoli neprávem začíná proto novější barokní bádání hovořit nejen o baroku italském, německém, španělském, českém atd., ale – aby co nejvíc zdůraznilo svéprávnost a svézákonnost barokních fenoménů, konstituovavších se v jednotlivých zeměpisných oblastech – v Polsku o „sarmatismu“, v Jugoslávii o „ilyrismu“, v Uhrách o „panonismu“ atd.*⁶

Právě v tomto okamžiku začíná Kalista hovořit (a poprvé se zmiňuje) o nezvyklé české barokní gotice, v jejíž podstatě dochází ke spojení tvořivých principů typických pouze pro baroko a tvořivých specifických principů typických naopak pouze pro gotiku.

Barokní gotika se stává přínosem nejen v oblasti kulturní, ale v celé oblasti barokního působení. Avšak nejvíce je spojení baroka a gotiky v našich zemích patrné v umění architektonickém, výtvarném a literárním.

Podle Kalisty nalezneme jakési ohnisko zmiňované české barokní gotiky ve Žďáře nad Sázavou, a to zejména na Zelené hoře (na Moravě), která patří k jednomu z vrcholných projevů české barokní gotiky. Setkáváme se zde s nejvýznamnějším umělcem této doby, a to s Janem Blažejem Santinim-Aichlem, se kterým je spojen vznik barokní gotiky. Nejen zde lze postihnout jeho inspirační zdroj, a to českou gotiku 13. a 14. století, a rozdíly odlišené vývojem třech až čtyřech století mezi uměleckými slohy. Shodné a souznačné prvky můžeme nalézt i v představě starého cisterciáckého klášterního chrámu Panny Marie, který je rovněž Santiniho výtvozem. *A konečně není bez významu, že ve Žďáře můžeme mluvit o barokní gotice nejen v zdejších architekturách, nýbrž i v jejich sošnickém dekoru, v literatuře, která se k tomuto místu poutá a snad i v hudbě, která tu kdysi zněla – že jsme tu svědky tvořivého úsilí,*

---

⁶ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 11

rozvíjejícího se ve všech možných směrech a vytvářejícího po wagnerovsku jakýsi „Gesamtkunstwerk“, který jasně ukazuje, že rozličné tvořivé projevy v české barokní gotice souvisely a že tendence v ní se rozvinuvší byly nejen výrazem jedné umělecké individuality nebo záležitostí jednoho odvětví uměleckého, nýbrž vskutku výrazem jistého obecnějšího stylového zacílení a usmíření.⁷

Jak již bylo řečeno, na skladbu české společnosti měla nedozírný dopad Bílá hora. Z původních 69 šlechtických rodů zbylo pouze 20 a z 900 rodů rytířských bezmála 238. Vedoucí vrstvou společnosti se stala kořistná šlechta, kterou lze rozdělit na dvě skupiny. Na jedné straně stojí šlechta domácí, jenž se domnívá, že při rozdělování podílů na kořisti má mít přednostní právo a na straně druhé stojí šlechta utvořená z mužů, kteří opravdu za danou věc bojovali. Měšťanstvo se pokusilo vyjádřit své myšlenky v literatuře, ale venkovský lid na tom byl nejhůře. Došlo k opětovnému upřednostňování zemědělské činnosti, ale prostý venkovský člověk si nesměl svou úrodu ani prodat. Měl pouze přispět k jakémusi rozvoji velkostatku.

Prvním gotickým znakem v české barokní literatuře je bezesporu motiv křížáka, lépe řečeno křížáckého bojovníka. Tento motiv nalezneme v pracích Balbínových, Pešínových, Beckovského, aj. Obdobou tohoto motivu je motiv světce. O něm samostatně pojednává druhá kapitola této práce.

2.3 Barokní gotika z pohledu Václava Černého

Při periodizaci českého baroka je důležité neupřednostňovat subjektivní pohled a vnímat tak baroko jako jeden nerozlišitelný celek, protože žádnou etapu lidského vývoje nemůžeme brát jako jeden celistvý, nerozdělitelný blok. Každá dějinná epocha se svým

---

⁷ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 13

způsobem vyvíjí, vzrůstá, dosahuje svého vrcholu, a na druhou stranu naopak postupně upadá, až zcela zanikne.

Z historického hlediska často označujeme a spojujeme mezníky kulturního vývoje s roky dějinných událostí. Jak již bylo zmíněno, není tomu jinak ani při periodizaci baroka, kdy za určující mezník často považujeme rok 1620 a bitvu na Bílé hoře. Tento letopočet však nelze brát jako přesné datum, kdy se u nás tento umělecký směr objevil, ale spíše jako přibližné ohraničení a zařazení mezi dějinné události. *Ne všechno v naší kultuře bude tedy okolo roku 1621 čirým barokem, a naopak, s názvuky a předzvuky baroka se v naší kultuře budeme setkávat již před rokem 1618... ..V kterémkoli roce kulturního vývoje, roku 1618 zrovna tak jako letos, vedle sebe žijí a tvoří hned tři generace...*⁸ Jinými slovy zde nalézáme generaci starců, generaci mužů na vrcholu určitých tvůrčích sil a zároveň generaci mládeže. A všichni dohromady vytváří jakýsi celek kulturní podstaty. Na druhou stranu je nutné zmínit, že každé období, ať už renesance, gotika nebo již zmíněné baroko, má své vůdčí i nevůdčí osobnosti, které se svou osobní účastí podílely na historických dějinách, ale zároveň tím předpřipravily půdu pro zrod uměleckého směru, nejen na sféře politické, ale i kulturní a umělecké. Z velkých a slavných jmen humanistického období je to zejména Václav Budovec z Budova, který byl v roce 1621 popraven na Staroměstském náměstí jako jeden z 27 českých pánů, nebo Jindřich Matyáš Thurn a Karel ze Žerotína.

Stejně, jako baroko doznívá ještě v době nástupu nového směru, můžeme hovořit o prvcích nebo jevech, které jsou jaksi „předchůdci“ a s barokem mají společnou vnitřní inspirační povahu. Podle Černého lze takové prvky najít zejména u představitelů jezuitského řádu, jehož působení se stalo hlavním zdrojem katolického baroka, a to zejména v kancionálech. Jedná se převážně o kancionál P. Voyta, kancionál Jana

---

⁸ Václav Černý. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 267

Rozenpluta ze Švarcenbachu, písně P. Vojtěcha Šebastiána Berličky z Chmelče, Jiřího Hlohovského a Samuela Greifenfelse z Pilsenburka. Náboženské písně představují mohutnou část lyriky a zatlačují lyriku světskou, téměř všechny pozdější kancionály navazují na kancionály předešlé a v podstatě z nich vychází.

Jednou z dalších oblastí, ve které lze tyto prvky najít nejen na poli inspiračním, je, opět podle Černého, působení a vliv sousedních zemí. Barokní gotika je v českých zemích záležitostí převážně 17. století, ale italské, francouzské nebo španělské baroko je záležitostí mnohem starší. Velký podíl na prolínání myšlenek z jednoho okruhu do druhého, má, jak se zdá, především cestování a schopnost lidí učit se novým nepoznaným věcem a ochota putovat od nás do západoevropských zemí, kam přinášeli poznatky nové, a jiné, neobvyklé a neznámé nám, si naopak odnášeli. Toto tvrzení lze doložit jmény mnoha umělců a historických osobností. Jednou z nich je Vilém Slavata z Chlumu, který v zahraničí dlouho pobýval ze studijních důvodů. Dále bychom se mohli zmínit Heřman Černína z Chudenic, Vratislava z Pernštejna nebo Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic.

Ani o malířství a sochařství nelze mnoho říci, zato architektura se hlásí výrazně a výmluvě, a je to zcela pochopitelné, fakt souvisí s velikášským a luxusním životním stylem tehdejších mocných tohoto světa, na jejichž kruhy je výtvarné baroko v předbarokních (i barokních) Čechách vůbec většinou vázáno, a stavitelství je přece mezi plastickými uměními uměním nejreprezentativnějším a „le plus voyant“.⁹ A tak v Čechách vznikají první předbarokní stavby, ovlivněné převážně barokem italským. Objevuje se Matyášova brána na Hradě, Císařský mlýn ve Stromovce, chrám Panny Marie ve Staré Boleslavi.

---

⁹ Václav Černý. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 276

Samotné baroko lze pak podle Černého dále rozdělit jako samostatnou tvorbu čtyř generací, z nichž každá by mohla nést specifický název charakterizující její prožitky a specifiku působení. Pro první generaci by to bylo *Pokolení Bílé hory*, pro druhou *Pokolení zbuldozerované národní společnosti*, pro třetí *Generace plně přijímaných faits accomplis* a pro čtvrtou *Všeobecné zchudnutí a využití literární kultury umělé*.

2.3.1 První generace

Působení první generace by odpovídalo létům 1620–1650 a mohli bychom sem zařadit osobnosti jako je Komenský, Třanovský, Michna, Kozmánek, Hollar, Škréta, z mimouměleckých osobností pak Valdštejn. Jedná se o osobnosti, které jsou v období Bílé hory mladými muži. Jan Ámos Komenský působí jako dominantní osobnost, pedagogický, náboženský a filozofický myslitel, tvůrce racionálního lidského vědění. Opozicí Komenskému jsou pak jezuité, jejichž dílo je uplatněno spíše kvantitou a rychlým politickým vítězstvím. Václav František Kozmánek se ztvárnil především na poli krásné literatury, kde spojil pololidovost a lidovost barokního divadla se středověkou gotikou.

Mezi nejvýznamnější lyrické autory pak patří Adam Michna z Otradovic. *Jezuitský vchovanec, jež je v něm silně cítit, hudební praktik, vyrůstá ve svém venkovském ústraní napodiv přímo z domácích středověkých tradic jak básnickoformálních a názorově tvorebných, tak náboženskocitových a náboženskomyšlenkových; tato návaznost na gotické proudy domácí zbožnosti, a především na proud františkánský, jej uvádí v souvislost s bezprostředně předchozím,*

*dosud protobarokním stádiem naší duchovní lyriky.*¹⁰ Strofickou výstavbu Michnových písní můžeme považovat za gotické dědictví, kdy gotické principy výstavby lyrické strofy jsou aplikovány na lyriku barokní.

2.3.2 Druhá generace

Druhá generace, jejíž působení by odpovídalo létům 1650–1680 je generací, jejíž počáteční doba působení se překrývá s působením generace předcházející. Dochází zde k výraznému posunu, neboť osobnosti této generace nezažili Bílou horu. Vnímají ji sice intelektuálně, ale pouze jako historickou událost, která tu proběhla, byť jen před několika lety. A právě v tomto vidění oné události bychom měli chápat rozdíl mezi první a druhou generací, která zahrnuje osobu Kadlinského, Balbínovu, Pešinovu, Bridelovu, Rosovu. Na rozdíl od Komenského, Michny nebo Kozmánka, musí tyto intelektuální osobnosti čelit nátlakům popírání češství, kdy začíná upadat národní jazyk. A tato, tolik ničivá hrozba, se prodlužuje po celá desetiletí. Druhá barokní generace je generací jezuitskou a patří mezi nejtvůřivější skupiny z jezuitské historie vůbec.

Balbínova skupina zároveň patří mezi vášnivé tvůrce národní legendistiky, o které bude ještě řeč. Od svatého Crhy přes, dosud ještě nekanonizovaného, Jana Nepomuckého až po Chanovského. Největší zásluhu na vytváření legend má zřejmě fakt, že naše země je doslova pyšná na mariánský kult, který byl velmi oblíbený. *A důvody? Zajisté leží v aktuálním misionářském cíli utvrdit nespolehlivou ještě víru domácích věřících, exaltovat jejich obraznost a náboženská cit, zajisté leží ve snaze prokázat prapůvodní domorodost katolictví u nás, starobylejšího než naše reformace; ale zároveň mají také účel dějinně justifikační, zacílený i domů, k domácí posile, i ven, k zahraniční obraně: národ tak starodávně křesťanský, tak oblíbený u Matky Boží, jenž*

---

¹⁰ Václav Černý. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 283

zplodil tolik mučednických svědků Boží pravdy a dosud rodí velké křesťany, je zjevně slavný a významný v očích Božích, má plné božsky posvěcené dějinné oprávnění a nemůže zahynout.¹¹

2.3.3 Třetí generace

Produkční léta této generace odpovídají zejména létům 1680–1710. Je nutné si uvědomit, že veliké osobnosti baroka a barokní literatury již byly objeveny a žádné další vývoj nepřinese. Nebude to ani jedna osobnost, která by mohla být rovna Michnovi, Komenskému, Bridelovi, Rosovi. Jedná se o generaci, která byla narozena za vlády jezuitů v míru, a zároveň byla smířena se státoprávním osudem národa. *V jednom ohledu naše baroko bohatne přec: je to generace významných a početných homiletických rétorů v slovesné poloze porozvinutého marinismu.¹²* Homiletičtí rétoři byli zaměřeni především na prostý a venkovský lid, jedná se především o žánr slova mluveného a teprve později tištěného. Homiletičtí rétoři se vyznačovali především vysokou jazykovou znalostí a úrovní. Z nejvýznačnějších osobností bychom mohli jmenovat například Karla Račina, Jana Kleklara, Štěpána Františka Náchodského, Valentina Bernarda Jestřábského, Hynka Josefa Bílovského.

Podle Černého bychom mohli říci, že třetí generace v jistém smyslu navazuje na druhou, a to zejména díky Františku Beckovskému a jeho dílu Poselkyně křížovníka a spisům jeho přítele Jana Floriána Hammerschmieda, kde do značné míry pokračuje Balbínův historiografismus. Rozvoj jazyka zaznamenává Kašpar Vusín a Antonín Frozín. Tvorbou kancionálů se v malé míře zabýval Václav Karel Holan Rovenský a Josef Božan.

---

¹¹ Václav Černý. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 292

¹² Tamtéž, s. 305

2.3.4 Čtvrtá generace

Dobu tvořivosti čtvrté generace bychom mohli pokrýt dobou vlády Karla VI. a to léty 1710–1740. Stále ještě přetrvávají snahy pěstovat předešlé žánry, ale naprostá většina jich zaniká. Úroveň si udržuje pouze homiletické řečnictví. Čtvrtá generace je tedy v jistém smyslu totožná s generací předchozí. Zároveň dochází k nárůstům literatury anonymní, jejíž původ bychom mohli zařadit do lidových vrstev se sociálně slabou příslušností. *Tato lidová slovesnost je eminentně barokní jak povahou své inspirace, tak svými kořeny, to jest byla umožněna jen sociální specifikou našeho domácího baroka, od samotného počátku po nekonečnou dobu pedagogicky, a to v ohledu náboženském, ale i múzickovýchovném, zacíleného k působení na lid.*¹³

Nelze tedy říci, že barokní nebo barokně gotická literatura se stala ve své době nepodstatnou. Z velkých osobností a literárních děl totiž bude v budoucnu těžit nejen romantismus, symbolismus nebo surrealismu, ale dokonce i současná poezie.

---

¹³ Václav Černý. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s 318

3. Barokní gotika ve spojení s legendami

3.1 Vznik barokní legendy

V souvislosti s koncem rekatolizace, zejména v 17. a 18. stol., se znovu uplatňují snahy nějakým způsobem nově kanonizovat světecké postavy naší minulosti a naplnit tak českou historii. Náboženské písně tak přepracovávají starší legendy a náměty se objevují ve více variantách. Nejčastěji dochází ke zobrazování světců známých z gotiky, ale nově se objevují i světci blízcí jezuitům. *Zobrazení světců se podává často v první osobě (osoba uctívaná církví pevně zakotvená v křesťanském učení je ztotožněna s lyrickým hrdinou, jenž má tlumočit intimní pocit čtenáři).*¹⁴

V období baroka se legendy staly samostatným literárním žánrem a podávají velmi přesné svědectví o vnitřním i vnějším životě člověka té doby a zabírají jedno z nejpřednějších míst literatury baroka.

3.2 Oblíbení světci

Velmi oblíbenou se stala osobnost Marie Magdalény, a to nejen v literatuře, ale také v umění výtvarném. Mariánský kult byl spojován s narozením Krista, proto se často objevují básně o Ježíškovi v jesličkách nebo o darech pastýřů, které představovaly skromný život na venkově a obyčejné radosti obyčejných lidí. Svou jednoduchostí často splývaly s lidovými písněmi. Mariánský kult byl také spojován s válkami. *Panna Marie byla patronkou válečných bojovníků „pravé křesťanské víry“: v Praze jí byl zasvěcen*

---

¹⁴ Hana Voisine-Jechová. *Dějiny české literatury*. Praha: H+H, 2005, s. 201

votivní kostel za pomoc při bitvě na Bílé hoře.¹⁵ Protiváhu radostného prostého života představuje Kristovo ukřižování a básně zobrazující peklo, nicotu světa, melancholický a nostalgický výraz prchavé a pomíjivé krásy.

Baroko zaznamenává nadpřirozený svět a jeho síly, hledá znamení boží přítomnosti na zemi a jevy zobrazuje pomocí světců nebo lidí zažívajících světeckou úctu. K dokreslení atmosféry slouží využívání světelných efektů znázorňujících přítomnost nadpřirozených sil, zázraky a znamení. Tehdejší doba se však nespokojuje s notoricky známými postavami světců, a tak se ve společnosti objevují i postavy méně známé nebo neznámé vůbec. *Z přítomí dávných věků se v barokních genealogiích vynořují – obklopeny světeckou slávou – i zjevy, o nichž jinak není nic bližšího známo a pro jejichž beatifikaci či kanonizaci by se těžko sháněly skutečné historické doklady: v Balbínově Syntagma Czerniniorum je to například vedle již zmíněného biskupa Protivy, o němž do dnes velmi málo víme, „blahoslavená“ Amabilia, z níž se v 17. století dochovalo vlastně jen jméno.*¹⁶ Právě díky těmto známým i méně známým jménům vstupuje do duchovního života gotika. Méně známé světce, kteří patřili do daleké historie, přebírá baroko přes texty historické, převážně gotické a podle svého uvážení je různě upravuje. Autor není spokojen pouze se samotnou reprodukcí textů gotické doby. Do historických spisků se tedy dostávají nové myšlenky, názory nebo představy. Tím dochází k jakémusi znovuožívání a znovuobjevení gotiky, zejména týkají-li se legendy osobností 13. – 15. století.

3.2.1 Světci v literárních dílech a jejich autoři

V legendách doby barokní se objevuje např. o blahoslavená Anežka Přemyslovna, o jejíž beatifikaci se jednalo již v době Leopolda I. Legendu přepsal

---

¹⁵ Hana Voisine-Jechová. *Dějiny české literatury*. Praha: H+H, 2005, s. 203

¹⁶ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 87

s vlastními úpravami Jan Tanner a k vydání ji připravil v roce 1666 Jiří Plachý pod názvem *Život blahoslavené Anežky Panny... od starožitného spisovatele česky sepsaný*. Dále se jedná o prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, který žil v době vlády Karla IV., jenž nabízela neuvěřitelný rozkvět nejenom státu a národa, ale také církve, jejíž sláva dosáhla nemalého lesku. Právě Arnošt z Pardubic se stal předlohou pro sepsání legendy *Vita Arnest* Bohuslavem Balbínem.

Neméně zajímavý je i Kadlinského překlad Tannerovy legendy o svatém Václavovi. Tanner zde využil kombinaci dvou textů, velké množství vsuvek a citátů převzanych především z Hájka a Dubravia. Tato legenda vyšla několikrát. Poprvé v roce 1669 a později ještě 1702 a 1710 jako *Život svatého Václava, mučedníka, knížete, krále a patrona českého*. Jan Sixta z Lerchenfelsu vydává v roce 1613 *Historii života a smrti sv. Jana apoštola a evangelisty, miláčka Páně* a o rok později *Život v těle anjelský svaté Kateřiny Seneské*. Stále častěji ale docházelo k tomu, že se autoři odpoutávali od starých textů a historické prameny byly využívány pouze zřídka. *Tu se rozvinula kombinační dovednost barokních autorů až k samým svým hranicím, staré motivy byly tvarově zmnoženy a barevně zpestřeny až do křiklavosti, líčení dramatizováno, používáno prvků duchu středověkých pramenů zcela cizích (třeba reflexů z antické mytologie) a celý obraz rozličně přizpůsobován baroknímu cítění estetickému a vůbec životnímu.*¹⁷

Využívání stále většího množství motivů a rozšiřování textu o podrobnější a podrobnější detaily mělo jednoduchý a snadný cíl. Prioritou totiž bylo zdůraznění svatosti, ctnosti a v neposlední řadě češství, které mělo vyzdvihnout a apelovat na vnitřní charakter a nezničitelnost národa.

---

¹⁷ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 87

Zároveň také stoupá oblíbenost cizích světců. V roce 1617 vychází *Život svatého Ignacia z Lojoly a Františka Xaveria*. Autorem je Jiří Ferus-Plachý. Světecké legendy měl představit také rukopis Vojtěcha Štěpána Berličky-Scipio, který se pokusil přeložit dílo polského jezuitského autora Petra Skargy.

Světců využívaných k vzniku legend bylo nespočet. Jmenujme ještě například vyprávění o svatém Norbertovi, svaté Kateřině, svatém Václavovi, Vojtěchovi, Ludmile, dále pak o nově kanonizovaném svatém Janu Nepomuckém, kdy v Hájkově zpracování dochází ke spojení méně rozvinuté gotické tradice s inovací barokní. Také o blahoslaveném poustevníku Ivanovi, jehož kult měl šanci rozkvětu zejména v 16. a 17. století, kdy byl přijatelný jak katolíky, tak podobojím.

Jako první věnoval Ivanovi rozsáhlou báseň kanovník pražské kapituly Šimon Fagellus – Bouček. Probošt svatovítské kapituly Jiří Bartold Pontan z Braitenberka provází poutníky do Svatého Jana pod Skalou českým, německým a latinským překladem ivanské legendy. *Je pozoruhodné, že text legendy z dnešního kapitulního rukopisu, který měl ve své knihovně, přeložil věrně pouze do češtiny. Pro latinské (i německé) vydání volně její text pospojoval podle vlastní úvahy s výtvorem Hájkovým a nadto převedl do humanistické latiny.*¹⁸ Jezuita Mikuláš Salius překládá do latiny legendu podle Hájka.

O svatého Ivana se zajímá i Matouš Sobek z Bilenberka, opat staroměstských benediktinů, první královehradecký biskup, který se později stal i opatem ve Svatém Janu pod Skalou, a který chtěl z Ivana vytvořit světce ryze českého baroka. Zároveň dává podnět Bedřichu Bridelovi k napsání skladby o sv. Ivanu, která vychází v roce 1657 pod názvem *Život sv. Ivana. Téhož roku položil také základy k novostavbě kláštera a kostela ve Svatém Janě pod Skalou, provedené Carlem Luragem do roku 1661.*¹⁹

---

¹⁸ Ivo Kořán. Legenda a kult sv. Ivana. *Umění* 3, XXXV/1987, s. 230

¹⁹ Viktor Kotrba. *Česká barokní gotika*. Praha: Academia, 1976, s. 53

Začíná se stavbou konventu, rozšiřuje zadní část jeskyně v kapli a zakládá nový klášterní kostel.

K zachycení skutků a svatých činů již nepostačuje próza. Nově dochází k využívání veršů a duchovních písní, legendy jsou doprovázeny litaniami, modlitbami, písněmi, ať už v próze nebo ve verších.

3.3 Obraz krajiny ovlivněné legendami

Vliv legend a atmosféra barokní gotiky se odrazila v rázu přírodní české krajiny. Všichni svatí jsou spojeni nejen s nejrůznějšími místy, na kterých pobývali, ale také s vesnicemi, kterými procházeli a kde konali zázraky. Dodávají tak krajině a místům jakýsi tajemný a podivuhodný ráz. A tak se objevují různé mariánské sloupy, morové sloupy, sochy světců, kaple a kapličky, prosté kostelíky, ale i boží muka. *Kde jaké místo oživuje nějakým takovým stínem: Zelená hora, kde prý sv. Vojtěch vyprosil české zemi, stížené po jeho interdiktů několikaletým pustošivým suchem, zázračný déšť, Zvíkov, kde Chanovský našel kámen s nápisem „Mi sancte Gerlace ora pro me“, objevivší mu rázem nového svatého, Hartmanice, kam se konají poutě k jeskyni Blah.*²⁰ Samozřejmě takovýchto tajuplných míst existuje mnohem více a nejsou spojeny pouze s pobytem světce, ale také s různými zázraky, které zde byly vykonány. Připomínají tak jistou tajuplnou a kouzelnou moc. V Jindřichově Hradci se samy od sebe rozeznívají zvony, Vintř brání vytrysknutý pramen, svatý Prokop zase odhání hejna strak z celé Sázavy.

Stopy světců a obraz českého kraje nalezneme hned v několika literárních publikacích. Jednou z nich je Balbínova *Diva Turzanensis*. Balbín zde využívá velmi rozvitých a rozvětvených veršů k popisu Tuřanské madony a prostředí okolo Tuřan. O

---

²⁰ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 93

Madoně svatohorské pak hovoří v díle *Diva Mantis Sancti*. Motiv hor a horské krajiny nalezneme v publikaci vydané pražskou univerzitou v roce 1653 pod názvem *Tempe Mariana Montis Sancti in Regno Bohemiae*. Roku 1766 pak vychází drobná knížka věnovaná Panně Marii. Odráží v sobě krajinu okolí Bezdězu, a to nejen v názvu *Centifolia rosa mystica, Růže stolistá, tajemství plná, z Monserratu ze Špaňhel do Čech přesazená, na vrchu rozkošným, Bezděz řečeným, štěpovaná*.

Nejenom motiv hor, připomínající svými obrazy gotiku, byl velmi hojně využíván. V legendách můžeme naleznout různé motivy větru, ptáků, skřivanů, slavíků a holubů, s jejichž pomocí má být dokreslen pocit jakéhosi fiktivního gotického ráje. Ptáci nabývají duchovního smyslu a stávají se tak předzvěstí ráje pozemského.

Tak to odpovídalo onomu zlegendizovanému kraji, jehož svědky jsme v naší barokní literatuře: kraji, jehož vnitřní perspektiva směřovala k Bohu, kraji prosycenému světlem nadpřirozeného světa, viděnému v jistém smyslu „sub specie aeternitatis“. A tak to odpovídalo i oněm gotizujícím sklonům, jež v barokním myšlení a cítění probouzela, jak jsme právě viděli, legenda, neboť i v barokní architektuře českého kraje se uplatňuje gotický motiv „hor, kde se Bůh dává lépe poznati“ jako jeden z vůdčích prvků tohoto budování a pomáhá povznášet – zdůrazněním kopcových vertikál – kraj do vzdušnější výše.²¹

3.4 Funkce barokní legendy

Zatím jsme hovořili o vzniku, světcích, krajině a motivech, ale dosud nepadla žádná zmínka o funkci barokní legendy, která je ovšem velmi prostá a jednoduchá. Hlavním cílem bylo působit na čtenáře, formovat jeho psychiku a duši, umravňovat jeho

---

²¹ Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 101

život, vést ho k modlitbě, střídmosti, k příkladnému křesťanskému životu, ale zároveň také formulovat pohled člověka na svět. S určitou nadsázkou bychom mohli říci, že v barokně gotických legendách a světcích se realizuje sám člověk a podílí se na oslavě svého vnitřního života.

Velmi zajímavé také je, jak se dívala tehdejší společnost na mučednictví a misionáře, kteří odešli do dalekých a vzdálených zemí, do Asie, Ameriky nebo Afriky. Osoby, které se těchto misionářských cest zúčastnily, vidí doba ne jako světce, ale jako obyčejné jedince, kteří mimo domov museli neustále s něčím bojovat, museli se rozloučit s rodnou zemí, s krajem, s rodinou, bez vyhlídky na zisk, návrat nebo pokojné stáří. A právě většina misionářů končí svůj život tragicky. Důležitými vlastnostmi se stávají síla vůle a síla osobnosti. *Ale je to smrt plná světla a při vší hrůznosti slavná: je to dovrčení jejich zápasu s tímto světem, jejich vítězství, kde tento svět úplně pozbývá síly, již ž dosud na ně doléhal. Mučednictví jako doklad toho, že člověk ve svém boji s tímto světem vytrval, že v něm síla nadpřirozeného života nikdy nevyhasla, stává se vyvrcholením našich legend.*²² Je nutné říci, že většina děl, kde hlavní postavu vytváří misionář, je založena na podložených pravdivých událostech, neboť se zachovalo velké množství dopisů, které byly posílány do českých zemí příbuzným nebo známým.

---

²² Zdeněk Kalista. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 105

4. Bedřich Bridel a jeho legenda o svatém Ivanovi

4.1 Život Bedřicha Bridela

Bedřich Bridel, kterého bychom činy a vykonanými skutky snadno mohli přirovnat k Albertu Chanovskému, se narodil roku 1619 ve Vysokém Mýtě. Stal se jezuitou a v jezuitském řádu působil několik let jako profesor poetiky a rétoriky. S dalšími členy připravoval půdu pro navrácení Čech ke katolické víře. Velká tvorba jeho literární produkce spadá do období 1656–1660, kdy pracoval jako správce tiskárny v Klementinu.

Věnoval se také misijní činnosti, zejména na Boleslavsku, Hradecku, Chrudimsku a nejdéle pak na Čáslavsku, kde působil nepřetržitě bezmála 15 let. Tato veřejná práce ve stylu misionářů se mu stala osudnou. Zemřel v Kutné Hoře 15. října roku 1680, když pomáhal ošetřovat nakažené morem.

Svým přívětivým a pokorným jednáním působil na širokou veřejnost. Pohrdal pohodlím, spokojil se s prostou stravou, rozdával dary, které sám obdržel a dokonce je i vlastnoručně zdobil. *Když přišel do vesnice, zabočil k některému vlivnějšímu sousedovi a poslal jednoho neb dva hochy, aby svolali dospělé a především mládež, potom se s nimi v průvodu ubíral do kostela. Tam katechisoval, předmodlival se růženec, po každém desátku zanotil svým zvučným hlasem jinou a jinou píseň, jsa strhován spolu s lidem až k nebeskému úchvatu. Potom rozdával osobám toho hodným odměny podobě knížek, hlavně katechismy. Pamatoval nějakou maličkostí i na nejnevědomější, ať to byla devocionalie nebo něco od jídla, pro děti si předem vyprosil od rodičů ořechy a*

jablka.²³ Jeho dobré skutky však sahaly mnohem výše a dosahovaly větších rozměrů. Nezdráhal se opravovat kostely tam, kde bylo třeba, učit modlitby děti i dospělé v prostých chýších, putovat v nepřízni počasí od vesnice k vesnici, chudým opatřovat jídlo, vězňům kázat ve věznicích, navštěvovat nemocné, utěšovat trpící.

Je nutné podotknout, že Bridel nebyl oblíbený pouze u duchovenstva, ale v lásce ho měla i šlechta. Byl příjemným a vtipným společníkem, dokázal svým humorem obveselit nejednu mysl. Nebyl tedy oblíben pouze pro svoje ctnostné vlastnosti. *Spolu s ním podlehli nákaze ještě tři jiní kněží z Tovaryšstva; jedním z nich byl Bridelův sestřenec Jiří Čapek, a tohoto bratr, Jan Aleš, probošt staroboleslavský, dal všem třem postavit roku 1701 na zdi Dušičkové kaple podnes zachovanou mramorovou desku s nápisem.*²⁴

4.2 Dílo

4.2.1 Překladatelská činnost

Psal legendy, písně, poezii i katechetická a meditativní díla, většinou anonymně. Uplatnil se nejen jako překladatel, ale také jako autor vlastních textů.

U Jana Arnolda v Litomyšli vytiskl v roce 1660 z latiny přeložené dílo *Den křesťanský neb spůsob pobožného živobyті*. Úvod této knihy je věnován urozené paní z rodu Klarštejnů na Brodcích a je datován rokem 1657. V roce 1659 vychází tentokrát v Praze překlad dalšího latinského díla s názvem *Sv. František Xaverius z Tovaryšstva Ježíšového, obyvatelův potamských zázračný patron, t. j. zázrakové, které sv. František v Potamu, městečku v Kalabrii, působil*. Dále pak, opět původem latinské, *Rok*

---

²³ Josef Vašica. *České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu*. Praha: Atlantis, 1995, s. 26

²⁴ Tamtéž, s. 29

mariánský nebo Zahrada Getsemanská a Zástupce duší zůstávajících v očistci, rozličnými vzbuzeními a mocnými prostředky, z rozličných spisovatelů vybranými, pro které, a kterými pomoci by se jim mohlo a mělo; skrze jednoho kněze z Tovaryšstva Ježíšova opatřený. Před 27. lety v latinském jazyku na světlo vypuštěný, nyní pak v nově v české řeči vypravený.

Bridelovou silnou stránkou však nebyla pouze latina, objevují se překlady i z německého jazyka a to hlavně dva hagiografické spisy. Jeden z nich je od Pavla Krygera a pojednává o svatém Václavu. Dalším dílem přeloženým z němčiny je knížka *O svatém Liborioví, patronu proti kamenu.*

4.2.2 Vlastní tvorba

Bridel je náš největší lyrik inspirace striktně jezuitské. Období jeho básnických vrcholů kryje se celkem se čtyřletím, které od roku 1656 tento Balbínův krajan a druh strávil z rozkazu svého řádu v čele klementinské akademické impresí, kde vystřídával P. Plachého-Fera. Ponecháme-li stranou Bridelovu veršovanou katechezi, eucharistiku, horlivé a poučlivé shánění oveček do boží zahrádky, vesměs práce pozdější, částečně překladové a parafrastické, jeví se Bridel na svých výšinách jako samotářský a asketický voluntaristický heroik, křesťanský atlet, hluboce si vědomí rozpadu člověka i vesmíru v propastné antitézy, na jejichž rozporech zažehá právě svůj mravní a existenciálně filozofický patos, a posléze je přemáhající vítězně násilným skokem do jistoty s jednocení s Bohem.²⁵

Vydání básně *Co Bůh? Člověk?* datujeme rokem 1658. Bridel se zde snaží vylíčit vztah člověka k Bohu. Člověk v tomto dialogu s Bohem vystupuje jako plně znalý své nicoty, bídy a hříchu. Forma je vybudována na kontrastní struktuře, dochází zde ke střídání obrazů světla a tmy, trvání a nicoty, krásy a ošklivosti. Dalším

---

²⁵ Černý Václav. *Až do předsíně nebes.* Praha: Mladá fronta, 1996, s. 299

nápadným znakem jsou metafory o Bohu, perifráze, časté oxymorony, střídavý rým. Objevují se zde často i anafory a epizeuxe.

V roce 1658 vzniká i další Bridelova báseň. *Rozjímání svatého Ignácia na ta slova: Quam sordet mihi terra, dum coelum aspicio. Jak mě mrzí země, když na nebe hledím*, která je svou strukturou blízká předchozí meditativní básni *Co Bůh? Člověk?*.

Latinsky vychází *Vita sancti Ivani, primi in regno Boemiae eremita* a o rok později, tedy v roce 1657 vychází česky *Život svatého Ivana, prvního v Čechách poustevníka a vyznavače, z historii sebraný a vysoce velebně důstojnému pánu, panu Matoušovi Ferdinandovi z Bilenberku, klášterův svatého Jana v Skále a svatého Mikuláše v Starém Městě pražském opatu, připsaný. S povolením vrchnosti vytištěný v staropražské koleji blíž Mostu. Léta 1657*. Bridel v této legendě těží zejména z Hájkovy kroniky a líčí zde osudy chorvatského prince, který se v touze po Bohu vydal, vedený anděly, do Čech, aby zde rozšiřoval pravou křesťanskou víru. Prozaické vyprávění je zde členěno do několika kratších částí, které jsou prostoupeny několika veršovanými skladbami, které mají znázorňovat rozjímání k Bohu. Bohužel se tato legenda nezachovala v originální tištěné podobě, ale je znám její opis, který je umístěn v Knihovně Národního muzea v Praze.

*Obnovení legendy svatoprokopské podal Bridel prosou v knížce Jiskra slávy svato-prokopské ve veliké pustině řícenin kláštera Sázavského přes dvě stě let skrytá, jenž vyšel nejprve v r. 1662, potom ještě r. 1689 a 1699. V rukopise nachází se tento spis také mezi zbytky z archivu kláštera svatého Prokopa na Sázavě...*²⁶

V roce 1694 vychází poslední známý Bridelův spis. *Duše v očištění skrze Jozefa v žaláři postaveného, Daniela do jámy lvové uvrženého, Absolona pod Sionem vězícího, a po spatření otcovské tváře toužícího, vyobrazeného, a všem věrným křesťanům*

---

²⁶ Vašica Josef. *České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu*. Praha: Atlantis, 1995, s. 39

představené, aby bídou jejich srdečně pohnuti, jim z vězení toho pomáhali. Od ctihodného kněze Frydrycha Brydelia z Tovařystva Ježíšova.

4.3 Obsah legendy *Život svatého Ivana*

Legenda je rozdělena do čtrnácti částí včetně úvodu. Střídají se zde životopisné prozaické pasáže s lyrickými veršovanými modlitbami. V první, která nese název *Život svatého Ivana poustevníka*, se dozvídáme o mládí královice Ivana, syna Gestimula a Alžběty, původem z Charvát (Chorvatska). Ivan měl dva bratry, Siffrida a Edvarda, jejichž jména se objevují pouze v této Bridelově legendě. Jako jediný z nich se Ivan zajímal o náboženství a šíření křesťanského kultu, a proto byl oblíbený u poddaného lidu a při volbě nového krále žádali poddaní za svého vyvoleného právě Ivana.

Ve druhé části *Utíkání Ivanové ode dvoru* se dozvídáme o jeho rozhodnutí vzdát se trůnu a jeho naplánovaným útekem z lovu. *K tomu i den určitý, s svými osudy táhl, i syn veselým se ukázav, smutku znamení na sobě znáti nedal, nýbrž vesele dvořanům a myslivcům svým pruty, háje a lesy vyměřil, kde by měli honiti; vynímaje sobě jistou stranu, na kterou žádnému z lovců nedopustil se obrátiti...I potěšilo se, že myslivci když zvěř hledají, pána potratili: co dříve nebylo znamenáno, až když se domu s zvěří navracovali, ale bez pána.*²⁷ Ivan nechtěl být nikým prozrazen, a proto si vyměnil honosný královský oděv za prostý šat s žebráky. V takto prostém oděvu nebyl poznán ani svými bratry, kteří se ho vydali hledat.

Následuje první lyrická pasáž *Rozjímání k víře* podobné všem těm, kteří opravdu se míní se světem rozloučiti, kde dochází převážně k reflektování světského

---

²⁷ Kopecný Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha: Torst, 1994, s. 32

života, který je, podle Bridela, pomíjivý, stejně jako svět, který je rovněž špatný, zlý a zrádný.

*Měj se dobře, světe,
an v tobě nikdá dobře není:
měj se dobře,
jen jest v tobě samé hoře,
daremná tvá naděje,
darmo lákáš,
darmo vábíš,
darmo jest na třtinu se spoléhati...²⁸*

Prozaická pasáž Svatý anděl vůdce pojednává o Ivanově příchodu do Čech, kde se má usadit a šířit křesťanství. Současně je zde přirovnáván ke svatému Janu Křtiteli. Cestu Ivanovi ukazuje anděl, stejně tak místo, kde se nakonec usídílí a skálu, která se stane jeho příbytkem. Ivan zde poukazuje na všudypřítomnost Boha, z jehož vůle do Čech před jeho příchodem zavítali i Čech s Lechem. Bůh neopouští Ivana na žádné jeho cestě, společně s andělem s ním putuje pustinami i horami a ulehčuje mu trpkou cestu. *Nebo anděl Páně cestu nerovnou zarovnal, tvrdou změkčil, byl v horku stínem, v unavení posilněním, v dešti střechou, v zármutku a tesknotech těшитelem: on hospodu, on noclehy, on jídla vyhledával. Blahoslavený, o kterého se Bůh stará!*²⁹ Vítání pustin a hor svatoivanských je jednou z dalších lyrických veršovaných skladeb, která je do legendy zařazena. Týká se především oslavy přírody, která je zde pojata jako velmi okouzlující.

*Vítejte, lahůdky,
mé milé jahůdky,*

---

²⁸ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha: Torst, 1994, s. 32

²⁹ Tamtéž, s. 44

co vynáší pole,

*bude na mém stole!*³⁰

Prozaistická část Půtka s ďábly zlými je zobrazením lidského úsilí v boji s nadpřirozenými silami. Ivan bydlí ve skále, která mu byla vybrána andělem, již dvě léta, ale je zde velmi sužován zlými duchy, kteří strašně řvou, ale fyzického násilí se nedopouštějí. Ivan se proto rozhodne najít si nové obydlí, ale svatý Jan Křtitel mu na pomoc při vyhánění zlých duchů věnuje kříž. *I nesl on kříž před sebou, a oni všickni utíkali; jediný toliko, a nejlitější odjiti nechtěl, do skály se vtláčil, na něho velmi škaredě hleděl, a hrozně křičel, i ústa svá otevřel, jako by ho chtěl pohltni. I přiblíživ se k němu svatý Ivan, kříž od svatého Jana sobě daný vhodil do jeho hrdla, a on ještě větší a hroznější křik učiniv, uprostřed této celé skály díru udělav, v okamžení ven vyletěl, za jinými se přeč odebral.*³¹ Zároveň se zde líčí boj s pastýři a sedláky, kteří se na Ivanovi, na rozdíl od čertů a ďáblů, fyzického násilí dopouštěli. V Horlivé modlitbě svatého Ivana se nedozvídáme nic nového o životě. Tato pasáž funguje spíše jako oslava modlitby. Laňka hospodyně naopak poukazuje na všeobecnou oblíbenost zvířat posluhujících různým svatým. *Mnohokráte čteme v historiích, že lev, divoký vepř, nedvěd, vlk, jeleni tak okrotli, že svatým povolní a jako sluhové posluhovali. Svatý Fructuosus nedvěda bratra svého nazýval a stádo svých ovčiček jemu k opatrování poručil, aby je na pastvu hnal a zase domu doprovodil. Mnohým svatým poustevníkům lvové sloužili. Někteří živočichové též nějakou útrpnost spolu s svými svatými měli.*³²

Ivanovi posluhovala laňka, která ho rovněž po celý čas živila mlékem vytékajícím z vemínka. Následuje opět lyrický oddíl Řebříček do nebe Dychtění po nebi svatého Ivana, který je opět pouze jakousi oslavou přírody, jenž Ivana obklopuje.

---

³⁰ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha: Torst, 1994, s. 48

³¹ Tamtéž, s. 50

³² Tamtéž, s. 52

V prozaické části Svatý Ivan vyjeven se zobrazuje jakýsi pohádkový motiv. Ivanovu laňku postřelí na lovu kníže Bořivoj. Laňka ho při pronásledování dovede až před příbytek Ivana. Jeho popis zde vyznívá až strašidelně, není proto divu, že se ho kníže Bořivoj se svou družinou zalekli. *Tot' muž jeden dosti veliké a velmi hrozné postavy, s holí, v sukni dlouhé, bos, vlasy nad obyčej dlouhé maje, obočí až přes oči převěšené, vyšel z té skály, a řka jemu: „Proč jsi mně zabil mé zvířátko?“*³³ Ivan se Bořivojovi svěří, že pochází z charvátské země a že do Čech přišel za vlády knížete Neklana. V této pasáži se zároveň dozvídáme, že Ivan pobýval v jeskyni již 42 let a z toho 14 let nevycházel ven, tudíž po stejnou dobu neviděl žádného člověka.

Bořivoj pozval Ivana k sobě na Tetín, ten však odmítl s tím, že neumí jezdit na koni a přikázal, aby jeho laňka byla rozdělena na kusy a dána jako potrava chudým.

V pasáži Skonání svatého Ivana dochází k jakémusi navrácení vzpomínek, neboť si Ivan uvědomuje, že byl pozván ke knížecímu dvoru, od kterého jako mladý utekl. Druhý den ráno vypravuje Bořivoj na žádost své ženy Ludmily družinu o šesti mužích a kněze Pavla, aby Ivana přivedli na Tetín. Ivan tentokráte pozvání neodmítá a na Tetín, kde se zřekne veškerého pohostinství, které je na jeho počest připraveno, je dopraven na oslu. Po svém návratu do jeskyně žádá kněze Pavla, aby u něj sloužil mši svatou. *I učinil tak kaplan na žádost jeho. Tu Ivan Pánu Bohu a knězi Pavlovi z svých hříchů se vyznal, potom zjevně, co a jak se jest s ním dalo, oznámil. Když mši svatou dokonal, Ivan se svátostí posilnil, Pánu Bohu se snaže modlil a třetí den na cestu života, po tomto časném putování odešel, a tu jest na tomto místě, v té skále, jak žádal, pohřben.*³⁴

Další ze čtrnácti částí nese název Zavírka. Bridel zde vypisuje dobré skutky, které Ivan za svého života, ale i po něm, učinil. Zároveň zde zobrazuje slávu místa ve skále, kde Ivan počestně strávil svůj život.

---

³³ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha: Torst, 1994, s. 62

³⁴ Tamtéž, s. 63

Snopeček života svatého Ivana je poslední lyrickou částí. Je zde zrekapitulován Ivanův život, jeho příchod do Čech i setkání s knížetem Bořivojem.

Poslední část legendy je tvořena prozaickou částí s názvem Modlitba k svatému Ivanu, která je rovněž jakýmsi shrnutím a rekapitulací života a příběhu Ivana, našeho domácího světce, který podle Bridela zemřel roku 909. *Naposledy, když jsi se k smrti přibližoval, od kněze Pavla, kteréhož svatá Lidmila z vnuknutí anjela ve snách k tobě poslala, jemu se z hříchův svých vyznav, velebenou svátost oltářní a poslední pomazání jsi přijal. Kterýž i tebe, jakož jsi toho žádostiv byl, a u pána Boha uprosil, v tomto místě pochoval, i toho u Boha zasloužil, aby v něm blahoslavená tvá památka zůstávala, kdež mnozí pobožní a bohobojící lidé tebe často se vši uctivostí a pobožností následují, Pána Boha v skutcích tvých předivných chválíce.*³⁵

4.4 Inspirační zdroje a prameny

Bridel při zpracování své legendy vycházel samozřejmě z mnoha pramenů. Většina z nich je nám již dnes, bohužel, neznámých, protože podstatná část z nich se do dnešní doby nedochovala a nebo stále ještě nebyla objevena. Jedním, z koho Bridel vycházel, je Hájek a jeho Kronika česká, kde je zmínka o Ivanovi uvedena v souvislosti s knížetem Bořivojem a jeho loveckou výpravou, při níž zabil laňku. Hájek se nemohl o Ivanovi zmínit dříve a nějak obsáhleji, protože jak bylo zvykem při tvorbě kronik, musel vycházet z chronologických a posloupných událostí. Bridel na Hájka ve své české legendě často odkazuje a nějaké pasáže dokonce doslovně přejímá. *Z nichžto, když do země naší Ivan vcházel, správu nad zemí držel Neklan, za jeho času mnozí byli*

---

³⁵ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 68

v Čechách věštcové i věštkyně, baby čarodějně, jak Hájek v listu LIII dokládá, nepochybně též i mnoho zlých duchův, kteří po horách, po lesích své obydlí a kratochvíle mívali, jim o budoucích příbězích podle tohoto běhu povídali, odpověď dávali, nimiž sobě pocty zejskali, aby je ctili a v své mocnosti měli.³⁶ Takovýchto odkazů najdeme v textu legendy několik.

Dalším inspiračním zdrojem byla Bridelovi jeho původní latinská předloha, ze které rovněž čerpal, ale přejatých pasáží je mnohem méně. Hlavním důvodem je fakt, že latinská syntax je odlišná od české, liší se stavby vět, i když hlavní myšlenky jsou stejné. Jednou z předloh se stal i anonymně vytištěný spis u Jana mladšího Byliny (Biliny) roku 1630, jakýsi traktát o asketickém způsobu života s názvem Rozžehnutí se světem, ze kterého čerpal Bridel především do své veršované pasáže Rozjímání. *Hodně ze své předlohy přejal Bridel přímo v jejím slovním znění: někde sice trochu měnil, ale ponechával a zachovával přitom kořeny a kmeny slov. Velmi často opisuje buď slovo anebo i celé představy a skupiny slov výrazy synonymními; vybere si určité slovo z předlohy, které ho upoutalo, a doplňuje a rozvádí je novým veršem a rýmem, anebo zase, a to nejčastěji, určitá slova v něm vybavují příslušné rýmové dvojice, a tak nepřímou vytvářejí myšlenku a verše.*³⁷

Závěrečná pasáž Bridelova díla – Modlitba k svatému Ivanu, je přejata celá, a to ze spisku španělského jezuita Juana Eusebia Nieremberga, který vydala pod názvem *praesentia Dei, to jest Přítomnost Boží. Jak ji kdo má před očima míti a Pánu Bohu své skutky dobré s užítkem obětovati* v roce 1647 pražská jezuitská akademická tiskárna.

Tato modlitba je však ve skutečnosti mnohem starší. Pochází z pera proslulého humanistického básníka Jiřího Bertholda z Braitenberka (Pontana). Ten ji ovšem napsal a stylizoval nejprve latinsky. Jedním z důvodů, proč Bridel tuto modlitbu z již

---

³⁶ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha: Torst, 1994, s. 44

³⁷ Škarka Antonín. *Fridrich Bridel nový a neznám*. Praha: Univerzita Karlova, 1969, s. 73

zmíněného díla přejal a nepokusil se složit a vymyslet novou, je zřejmě fakt, že se pokusil opřít kult Ivana o nějakou starší tradici.

4.5 Život svatého Ivana a barokní gotika

*Bridelovo české zpracování svatoivanské legendy, vydané r. 1656 a vzápětí 1657, nejspíše původní literární prvotina Bridelova v českém jazyce, náleží mezi nejzdařilejší legendární výtvoř českého literárního baroka, které se dopjaly výšin skutečné poezie. Nemálo k tomu přispěla i formální stránka tohoto projevu.*³⁸

4.5.1 Atmosféra doby

Než přistoupíme k podrobnějšímu rozboru legendy, je důležité objasnit si atmosféru, která zde panovala během pobytu svatého Ivana a částečně nastínit význam pohanského a křesťanského náboženství.

Ivan přichází na území Čech v době, kdy dochází ke střetům křesťanů s pohany.

Pohanství je náboženství zahrnující různá polyteistická náboženství vyznávaná především v oblasti Evropy. Oproti tomu křesťanství patří k monoteistickým náboženstvím. Vzniklo ze židovství na území Palestiny. *Příslušnost ke křesťanství není dána původem nebo narozením, nýbrž křtem a osobním přijetím určitého vyznání víry (nauky) a životní praxe. Všichni křesťané věří v jednoho Boha, vyznávají Ježíše Krista jako Spasitele a Božího syna, uznávají křest a další svátosti, věří v možnost odpuštění hříchů a spásy a očekávají druhý příchod Kristův. Křesťané chápou život a smrt Ježíše Krista jako boží čin, který člověka zachraňuje z duchovní smrti, přináší mu odpuštění a*

---

³⁸ Škarka Antonín. *Fridrich Bridel nový a neznámý*. Praha: Univerzita Karlova, 1969, s. 62

*smíření s Bohem. Křesťané věří, že Bůh Ježíše po jeho smrti vzkřísil k životu a že Ježíš nadále zůstává se svým lidem, církví, až do konce světa.*³⁹

Bylo potřeba nejenom víru sjednotit, ale také šířit. Na Velké Moravě se tohoto úkolu zhostili Cyril s Metodějem, kteří vytvořili hlaholici (písmo) a jako bohoslužebný jazyk zavedli staroslověnštinu.

V legendě se objevuje jméno knížete Bořivoje a jeho ženy Ludmily. Právě oni jako první přijali křest z rukou arcibiskupa Metoděje.

4.5.2 Motivy

Bridel zvolil pro své zpracování svatoivanské legendy pro tehdejší dobu typický a tradiční informační a chronologický sled. Jak již bylo zmíněno v obsahu legendy, začíná vyprávění představením Ivana a pokračuje, jak bylo zvykem, vytýčením posloupných bodů jeho života, vyprávěním životního příběhu v určité časové posloupnosti, od útěku, přes příchod do Čech až po jeho smrt a pochování ve skále. Upravil však tuto legendu z pohledu barokní gotiky a vdechl jí tak barokní formu i cítění. Za barokní prvek můžeme chápat střídání dvou literárních útvarů: epiky a lyriky. Právě lyriku a verše, tedy cit a náladu, staví nad činy a fakta. Právě vyzdvihování lyrických pasáží je opět jedním z nových barokních motivů zasazených do starší legendy.

Vkládání lyrických částí mezi epické pasáže svědčí o jakési pohádkovosti, značí to zejména časté využití motivu hor, přírody, pustin a samoty. Pohádkovost ovšem také naznačují a připomínají určité motivy využití v epických částech této legendy. Připomeňme například laň živelku, zlé příšery a d'ábly, se kterými je Ivan nucen se

---

³⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99es%C5%A5anstv%C3%AD>

vypořádat, nebo anděla – přítele, který Ivana provede z Charvát přes husté a nepoddajné lesy, zrádné a nepřístupné hory a v neposlední řadě také pustinami až do Čech. Rovněž ukáže Ivanovi skálu, která se stane jeho obydlím. *Alespoň jednu ukázkou Bridelovi básnické prosy, kde si pohrává s oblíbeným motivem ozvěny, jakousi variací rýmu, s duchaplnou pointou významovou. Po dlouhém a strastiplném bloudění našel Ivan nový domov., „královské sídlo pokoje, trůn ticha, dvůr lásky, palác svobody, hrad bezpečnosti, blaženou konečně a vytouženou svou vlast,“ v Čechách, v lesnatých stráních berounského kraje, kde jej uvítala ozvěna, „dcera hlubokého údolí a skal“.*⁴⁰ Za naivní legendistický motiv můžeme považovat vytékající mléko z prostřelené a zabité laně.

Jako znázornění pohádkovosti musíme brát v potaz rovněž předobraz Boha, který je na světě všudypřítomný, vševědoucí a všemohoucí, všechno tvorstvo k němu směřuje. Je zároveň přísným a spravedlivým soudcem. Vyskytuje se v každé rostlině, která nás obklopuje, vodě, kterou pijeme a potravě, kterou požíváme. Je zde zároveň pojat jako nezvratná jistota světa.

Dalším, často využívaným motivem v epických i veršovaných částech je samota. *V Životě svatého Ivana (1657) je především pěvcem přírodní samoty. Nesmí nás však napadnout spojovat tuto samotu s dobovým pastorálním idylismem, zde neběží o hru na pastýře, mléko a med, ačkoli se mluví o „sladkých samotinách“: zde promlouvá skutečná láska k pustině, vášeň pro opuštěnost... Opuštěnost je jeho přirozeným a tiše hýčkaným určením: prázdnota všemi směry bez cest. Čili prázdnota, jež je všemi směry i nescíslnou cestou, a všechny vedou k Bohu.*⁴¹

---

⁴⁰ Vašica Václav. *České literární baroko, příspěvky k jeho studiu*. Praha: Vyšehrad, 1938, s. 63

⁴¹ Černý Václav. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 299

4.5.3 Formální a interpretační stránka

Bridel ve svém zpracování legendy o svatém Ivanovi užil, především v lyrických pasážích, první osoby. Toto zpracování má za následek zřejmě jakési osobní zaujetí a Bridelovo vcítění se do postavy poustevníka.

*Zde můj bude kostel,
mé lože, má postel,
když složím nádobu,
zde chci jít do hrobu.⁴²*

V první veršované části Rozjímání dominují zpravidla čtyř až šestislabičné celky a převažuje sdružený rým. Mnozí z historiků a literárních teoretiků vedli spory, zda chápat tuto část textu jako veršovanou část knihy. Pro zařazení k veršované části přispívá právě máloslabičnost veršů a již zmíněný sdružený rým.

*Měj se dobře,
při tvém dvoře
není dobře,
věčné hoře;
co připovídáš,
se neohlídáš...⁴³*

Následující lyrické části mají obdobná schémata. 41 slok se schématem 6a 6a 6b 6b nalzáme v kapitole Vítání pustin a hor svatoivanských, 67 slok se schématem 7a 8b 7a 8b v pasáži s názvem Řebříček do nebe Dychtění po nebi svatého Ivana, Napomenutí všem královským a panským dvořenínům má rozsah tří slok se schématem 8a 8a 7b 8c

---

⁴² Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 50

⁴³ Tamtéž, s. 35

8c 7b a nakonec v kapitole Snopeček života svatého Ivana nacházíme 16 slok s rozměrem 8a 8a 8b 8b.

Ve verších je zajímavá libozvučnost jazyka, zvukové shody na začátku a na konci verše, kdy se na malém místě opakuje velké množství vokálů o, e, y, slabik koš, ško a rovněž také konsonantů č, š, j, p. Projevuje se zde zároveň tendence kumulovat slova do kratších částí s koncovými rýmy a asonancemi.

Co jest rozkoš?

Jen jako koš

plný vody,

plný škody,

vždycky teče,

pryč uteče.

Co jest zboží?

Starost množí.⁴⁴

Z těchto veršů lze zároveň pochopit, jak viděl Bridel tehdejší svět. Byl špatný, zrádný, bezcenný. Zachytil zde pocit marnosti, neboť vše na světě, převážně to světské, je pomíjivé, a nic netrvá věčně. Tento motiv je typicky barokní a Bridel ho později ve svém díle ještě často reflektuje v jiných souvislostech. Je to zároveň charakteristika světa pomocí jednotlivých epitet.

Rovněž zajímavé je využití anafor, ale i jiných básnických figur v díle. Patrné jsou i hojná asyndetická spojení, která jsou rovněž velmi častá a obvyklá při uplatňování barokního stylu. Anafory se vyskytují téměř ve všech kapitolách, ale nejvíce patrné a koncentrované jsou v kapitolách Vítání pustin a hor svatoivanských a Řebříček do nebe.

---

⁴⁴ Kopecný Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 33

*Vítej, širé pole,
vítej i, oudolé,
u vás budu stálý,
přijměte mne, skály!*⁴⁵

*Vítejte hájové,
obydlí májové,
vítejte, smrkové,
moji příbytkové!*⁴⁶

Bridelova obliba v anaforických spojeních byla značná, a proto je nalézáme i na začátku nestejných celků, nejen v pevném spojení slok.

Měj se dobře, světe.

*Nic stálého
přítomného,
nic není tvého,
co jest bylo...*⁴⁷

*Měj se dobře s svými,
všecken škodný,
jsi podvodný,
vše přijímáš
vížeš, jímáš...*⁴⁸

---

⁴⁵ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha: Torst, 1994, s. 46

⁴⁶ Tamtéž, s. 48

⁴⁷ Tamtéž, s. 33

⁴⁸ Tamtéž, s. 34

V jiné básni téže knihy, nadepsané „Vítání pustin a hor svatoivanských“, je anaforicky použito slovesa z názvu skladby způsobem vzletným a vroucně citovým. Zajímavé je také, že se tu figura anafory sdružuje s figurou apostrofy v kombinaci zvýšeného účinku afektivního. Takové kombinace různých figur s anaforickým základem nejsou u Bridela vzácností.⁴⁹

*Vítejte pustiny,
v nichžto sám jediný
budu přebývati,
Bohu děkovati.⁵⁰*

*Vítej širé pole,
vítej i oudolé,
u vás budu stálý,
přijměte mne skály.⁵¹*

K vyjádření anafor používá Bridel ve svém díle i citoslovce, které dodávají jakýsi impresionistický ráz, zejména při popisu krajiny. Využito je zde převážně citoslovce ach. Zároveň vytvořil různá anaforická „víceverší“, kdy k jednomu substantivu připojil rovnou několik totožných adverbíí nebo podřazených spojek. Bohužel, takováto kumulace vede v textu legendy spíše k určité státnosti než k dynamickému rozvoji, protože zde dochází pouze k jakémusi kladení motivů a jednotlivých obrazů vedle sebe. Příklad takto anaforicky kumulovaných slov můžeme nalézt například v pasáži Řebříček do nebe, ve které dochází k určité prosbě lidské duše o milost boží.

Dej Bože, ať milosti

---

⁴⁹ Bitnar Vilém. *Postavy a problémy českého baroku literárního*. Praha: Gustav Francel, 1939, s. 61

⁵⁰ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 45

⁵¹ Tamtéž, s. 46

*tolikými miluji,
kolik jest v lese listí,
kolik kvítí nám malují!*

*Kolik na louce kvítí,
kolik jest v moři krůpějí,
kolik se i hvězd svítí,
kolik stromů i vícejí...⁵²*

Veršované části legendy zobrazují nejen propojení s Bohem, ale jsou zároveň určitou oslavou přírody a krásy, která obklopuje vše kolem. V této souvislosti je dobré si uvědomit, že právě v této době vznikají krajinomalby na poli výtvarném. Obraz přírody je zde vykreslen velmi živými tvary a sytými barvami, které od smyslového vjemu přechází v duchovní představy, příroda se mění v obraz nadpřirozeného světa. Ivan se zde vyznává ke spojení s Bohem jako tvůrcem přírodních krás, které člověka podněcují k stoupaní do nebe. Ivan se zde obklopuje přírodou, volí samotu, aby unikl před vnějším světem a oslavuje ctnost a nevinnost přírody.

*Hájové, lesové,
krásní pahrbkové!
Ten váš obširný plac
bude mně za palác.⁵³*

*S žádným nechci být znám,
dost, že zná Pán Bůh sám,
jemu se poroučím,*

---

⁵² Kopecný Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 59

⁵³ Tamtéž, s. 46

*s světem se pak loučím.*⁵⁴

Z jiných veršů je snadno rozpoznatelná idyličnost, kterou cítíme z popisu květin, zahrádek nebo palouků a lučin.

Ach! Ty moje bylinko,

těž i okolní kvítkové,

i těž má konvalínko,

*bud'te mé lásky svědkové!*⁵⁵

*Lze opět říci, že i zde starý gotický motiv, ožívající znovu v barokním prostředí, pomáhá baroknímu člověku pozvednouti hmotnatost světa, vnímaného zkušenostmi smyslovými, v rovinu života spirituálního – tak jako tomu bylo v barokní gotice, rozvíté Santinim na Zelené hoře.*⁵⁶

V této souvislosti bychom měli mít na mysli pronikání legendy a jiných útvarů do tehdejší společenské atmosféry. Legenda do životního stylu vnášela odrazy a pocity nadpřirozena a tím zároveň přibližovala tehdejší společnost k Bohu. To mělo za následek pronikání prvků legendy do současného obrazu krajiny. Lidé se tím snažili napodobit obraz ráje a božího království na nebi, a tak se v architektuře českého kraje uplatňuje gotický motiv hor, odkud lidé mohou poznat Boha mnohem lépe, protože k němu mají blíž.

4.5.4 Legenda a zázraky

Život svatého Ivana je na zázraky poněkud skoupý. Oproti jiným legendám zde nedosahují takového věhlasu ani proslulosti. Jedním ze zázraků, který v legendě

---

⁵⁴ Kopecký Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 49

⁵⁵ Tamtéž, s. 55

⁵⁶ Kalista Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 101

objevíme, je vyhnání d'áblů z Ivanova obydlí, ke kterému mu dopomůže kříž darovaný svatým Janem Křtitelem, a pod jehož ochranou Ivan i nadále zůstává. Památkou na tento jev se stala díra, která je odkazem na posledního d'ábla, jež opustil jeskyni tím, že proletěl skálou, když mu Ivan vhodil kříž do chřtánu.

Další ze zázraků je kámen, který, údajně až dodnes, zachovává na sobě stopy a zbytky poustevníkovy krve. *Svatý Ivan dobrým se za zlé odměňoval, nebo jednomu z nich hovádko zapůjčené churavé zase zdravé navrátil, a až podnes v té skalině Pán Bůh divné věci působiti ráčí, že mnozí nemocní na bolest hlavy uzdravení bývají, jakž se již někteří divové vyhledávají.*⁵⁷

Za zázrak můžeme rovněž považovat otisk poustevníkových stop a kolen v kameni, na kterém se modlil. Jak uvádí Bridel, v roce 1653 se na tomto kameni pomodlil i tehdejší uherský a český král Ferdinand IV.

4.6 Ivanova upadající sláva

Snaha vytvořit ze svatého Ivana světce ryze národního a představit ho jako světce českého baroka selhala s počínající úctou k osobě svatého Jana Nepomuckého, který odsunul Ivana na okraj církevního zájmu. Se vzrůstající oblíbeností Jana Nepomuckého je do pozadí, bohužel, stále více zatlačován kult ivanský. Stejně tak jako upadá v zapomnění Ivan, chátrají i památky stavěné na jeho počest. Dochází ke zřícení klenby kostela ve Svatém Janu pod Skalou. Úpadek pozorujeme i na různých, nejen architektonických, znázorněních světce. Nachází se sice ještě mezi českými patrony na

---

⁵⁷ Kopecný Milan. *Fridrich Bridel básnické dílo*. Praha, Torst, 1994, s. 51

Karlově mostě od M. F. Brokofa, ale již v následujících letech bývá značně opomíjen a odsunut na okraj.

Zároveň slábnou i zástupy lidí směřujících k jeskyni, kde údajně pobýval. Slávu místa připomíná pouze socha umírajícího svatého Ivana, která byla vsazena do prostor jeskyně. *Posléze s dávkou nostalgie připomíná někdejší slávu místa, kam v předvečer sv. Jana Kř. přicházelo čtyři až pět tisíc poutníků a bohoslužby pro ně trvaly od večera 23. VI. Po dva dny až do skončení svátku Ivanova.*⁵⁸

Svatý Ivan dosáhl rovněž divadelního zpracování a byl oblíben zejména u jezuitů. Bohužel se tyto divadelní hry nezachovaly nebo nebyly doposud nalezeny. Víme pouze, že v Klementinu se na konci školního roku v roce 1674 takovéto hry zúčastnilo na sedmdesát herců a jeviště mělo ve své nejvyšší části představovat nebe, anděly a zemi.

Ivan zůstal pouze v tradiční úctě poutníků navštěvujících jeskyně s křišťálovou vodou, nad kterou se tyčí vysoká skála.

---

⁵⁸ Kořán Ivo. *Legenda a kult svatého Ivana. Umění 3, XXXV/1987, s. 233*

5. Barokní gotika a výtvarné umění

Barokní gotika má, stejně tak jako v architektuře a sochařství, své nezastupitelné místo i v malířství.

Výtvarné umění je chápáno převážně jako propagační prostředek protireformace, zejména tedy v letech 1620 – 1640, kdy se nejdůležitějším objednavatelem výtvarných děl stala převážně církev a nebo šlechta.

Právě nástup protireformace přináší ztrátu zájmu o mytologii, zátiší a krajiny. Zároveň dochází ke ztrátě zájmu o složitější alegorické kompozice.

Ve větších městech se objevují malíři, kteří navazují na rudolfínské umění, přičemž na vesnicích je stále ještě pěstována malba epitafů. Za jednoho z nejvýznamnějších malířů tohoto, řekněme raného, období je považován Jan Jiří Hering a jeho žák Jan Schlemüller, ze zahraničních je to pak florentský rodák Baccio di Bianco, jenž se podílel na výzdobě Valdštejnského paláce malbou v hlavním sále. Ta zobrazuje a oslavuje Valdštejna jako Marse jedoucího na válečném voze.

Přijetí a rozšíření nového barokního slohu podpořily importy malířských děl z blízkých i vzdálených evropských uměleckých center. Nejvýznamnější z nich jsou dvě plátina, sv. Augustin a Umučení sv. Tomáše, určená pro hlavní oltář klášterního kostela augustiniánů eremitů sv. Tomáše na Malé Straně. Na objednávku opata J. Svitavského je v letech 1637 – 38 namaloval v Antverpách Petr Pavel Rubens.⁵⁹ Oba tyto obrazy hluboce ovlivnily pojetí malířských problémů zejména v 17. století, např. pojetí mužského aktu.

V Čechách se stal zakladatelem barokní malby Karel Škréta, který během svého života navštívil nejvýznamnější italská města a umělecká centra – Benátky, Florencii,

---

⁵⁹ *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka.* Praha: Academia, 1989, s. 327

Řím. Jeho rané kresby byly ovlivněny rudolfínským uměním, v pozdějších letech se způsob jeho práce obměňuje. Je znát hluboká kompozice a barevnost, věnoval se také malbě podobizen. Z významných prací jmenujme např. *Zkouška pravdy* a *Zkouška čistoty*, *Narození P. Marie*, *Nanebevzetí P. Marie*, *Sv. Karel Boromejský navštěvující nemocné morem*, *Podobizna malíř*, *Archanděl Rafael s malým Tobiášem* a soubor maleb svatováclavského cyklu, který původně obsahoval 32 obrazů. Předlohou se Škrétovi stala gotická legenda *Ut annuncietur* ze 14. století.

Jeho cyklus značně ovlivnil vývoj svatováclavského kultu a zapůsobil i na jiné malíře. *Na samém sklonku života byl Škréta malostranskými jezuiti pověřen velkou zakázkou deseti obrazů Pašijového cyklu (Praha. Kostel sv. Mikuláše na Malé Straně). Cyklus je vrcholem řady meditativně pojatých obrazů Škrétova závěrečného období. Jeho program byl objednavateli pečlivě připraven, východiskem byla Duchovní cvičení sv. Ignáce a příslušné pasáže evangelií. Zaujetí, s nímž Škréta pojal téma utrpení Krista, vypovídá o velkém osobním vkladu stárnoucího umělce.*⁶⁰

Ve své práci na něj navázal původně mnichovský rodák Matěj Zimprecht. V jeho dílech se projevuje vliv mnichovského prostředí. Kompozice je rovnoměrněji osvětlena. Na rozdíl od Škréty, který zdůrazňoval převážně kontrast bílé pleti a honosných šatů, zobrazuje Zimprecht své postavy dekorativněji. V prvním desetiletí 18. století využívá ostrého světla a stínu, čímž dodává svým obrazům dramatičtější ráz.

Dalším a nejplodnějším následovníkem byl Jan Jiří Heinsch, jenž vycházel převážně z tvorby a vlivu benátských malířů. Využíval zesílený temnosvit, pracoval zejména pro jezuitu a posléze i pro kanovníky s červenou hvězdou, měl v oblibě řeholní život. Mezi jeho nejznámější díla patří především *Umučení sv. Vavřince*, *Sv. Ignác uzdravující nemocné dítě*, *Kristus po postu*, *Sv. Václav obsluhující chudé* a *Sv. Mikuláš*

---

⁶⁰ *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka.* Praha: Academia, 1989, s. 338

udělující almužny. Z dalších významných umělců působili na našem území např. Petr Keck, Jean Claude Monnot, Johann Zikmund Müller, Jiří Matěj Nettel a Jáchym Bachman, který je znám především obrazem *Založení svatoivanského kostela ve Sv. Janu pod Skalou*.

Michal Leopold Willman vnesl do výtvarného umění psychologii, dynamičnost a expresivitu. Neodešel, jak bylo zvykem, na studium do Itálie, ale do Nizozemska, kde se seznámil s tvorbou Rembrandta, a do Antverp, kde poznal dílo Rubense. S italským uměním ho posléze seznámil jeho nevlastní syn a pomocník Jan Kryštof Liška. Díky němu se stalo Willmanovo dílo přístupnější české veřejnosti. Rovněž pracoval na objednávce opata Snopka, který chtěl vyzdobit kostel Nanebevzetí P. Marie. Zemřel však dříve, než stačil svou práci dokončit. Rozpracovaný projekt dodělal později Petr Brandl. Malbou nizozemských umělců se inspiroval rovněž Jan Jiří Schummer nebo Jan Onghers. I tyto představitelé byli, stejně jako tomu bylo i u Willmana, zčásti ovlivněni i italským malířským uměním.

Důležitost výtvarného umění nám dokládají i sbírky obrazů, které vznikaly na území Čech. V 17. století byla budována nová hradní obrazárna, jež byla přístupná široké veřejnosti. Z dalších známých obrazáren jmenujme ještě šlechtickou obrazárnu lobkovickou, černínskou obrazárnu nebo nostickou obrazárnu založenou Janem Hartvíkem Nosticem. Ve třicátých letech 17. století vznikla obrazárna slavatovská. *Podceňovat nelze ani měšťanské sbírky, o nichž máme zprávy již z konce 17. století. Významnější kolekce náležely staroměstskému patriciátu: J. Marii Novellové-Brunirové. J. Janovi Riesmannovi z Riesenbergu a vdově po staroměstském primasovi Veronice Dirixové. Byly to pečlivě budované sbírky s rovnoměrným zastoupením světských a náboženských obrazů.*⁶¹

---

⁶¹ *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*. Praha: Academia, 1989, s. 355

6. Jan Blažej Santini-Aichl, jeho život a dílo

Santini patří mezi přední představitele barokní gotiky. Působil převážně v první třetině 18. století a zanechal za sebou neobyčejný rozsah svého životního díla. Česká barokní gotika vděčí za svou uměleckou vyspělost právě jemu.

Bohužel dodnes z žádných pramenů neznáme přesné datum narození, ale ani délku jeho života. Jméno je skloňováno různými způsoby v různých literárních příručkách, ale data narození se rozcházejí až o jedno desetiletí. Vezme-li v potaz, že se Santini narodil, jak uvádí dochované prameny nejčastěji, v roce 1667, musíme brát v úvahu, že by v Čechách začal působit ve věku 33 let. (Jeho tvůrčí nástup v Čechách se datuje rokem 1700). V té době by byl samozřejmě velmi vzdělaný a zkušený umělec, který by měl za sebou velmi dlouhou praxi. Zároveň většina zdrojů uvádí, že Santini zemřel v roce 1723 a tudíž se dožil 56 let.

V „*Liber baptisatorum*“ katedrálního chrámu sv. Víta na Pražském hradě se dočítáme, že dne 4. února roku 1677 bylo pokřtěno dítě Jan Blažej, syn p. Santina Aichla a jeho manželky Alžběty. Jan Blažej-Aichl, jak se jeho jméno spolu s většinou přítomných svědků jazykem českým v záznamu jinak latinském zapisuje, bezpochyby náš pozdější slavný architekt Santini, se narodil tedy nikoliv roku 1667, nýbrž o deset let později, roku 1677.⁶² Pokud bychom brali za pravdivý záznam v matriční knize, Santini by vstupoval na architektonické pole nikoliv jako zralý muž v nejlepších letech, ale jako třiaadvacetiletý mladý muž, kterého získávání zkušeností teprve čekalo. Rok úmrtí se samozřejmě v matriční knize nenachází, tudíž, pokud by jako rok úmrtí platil již zmíněný rok 1723, by se nedožil oněch zmíněných 56 let.

---

⁶² Kotrba Viktor. *Česká barokní gotika, dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha: Academia, 1976, s. 125

Pocházel z poměrně dobře situované rodiny, jeho otec byl vážený pražský kameník. Santini se, i přes svou vrozenou tělesnou vadu, kamenictví také vyučil, ale zároveň se zajímal o malířství. Měl dva sourozence, sestru Alžbětu a mladšího bratra Františka, který se rovněž vyučil kamenosochařem.

Vzorem nejstaršímu synovi se stal otcův přítel Jean Baptista Mathey, který v Čechách razil doposud nevídané a neznámé umění prosazující malíře – architekta. To samozřejmě na Santiniho velmi zapůsobilo, neboť se pro svou tělesnou vadu nemohl věnovat plně architektuře, která byla zpřístupněna pouze přes fyzicky namáhavé učební obory. Zároveň je dobré zdůraznit, že zadal prvotní impuls k Santiniho koncepci. Po získání výučního listu tihl spíše než k umění výtvarnému právě k architektuře.

Rovněž se vydal, jak bylo v dřívější době zvykem, přes Rakousko do Itálie, především tedy do Říma, na zkušenou. *Architektonická tvorba J. B. Santiniho-Aichla, ke které mladý malíř získal své první podněty již v Praze svým stykem s J. B. Matheym, by se byla nemohla po jeho návratu do Čech s takovou závratnou intenzitou rozvíjet, kdyby se umělec nebyl věnoval studiu architektury již během své cesty po Rakousku, severní Itálii, a především v Římě. Jeho průprava a zřejmě i jazykové znalosti mu usnadnili jeho pobyt v cizině, jazyk německý ovládal zřejmě již z Prahy, a možná z domova si přinesl snad i základní znalost jazyka svých italských předků.*⁶³ Na svých cestách byl ovlivněn především dílem Francesca Borrominiho a jeho uvolněnou koncepcí klasické barokní architektury pomocí prvků gotiky.

Po návratu do Prahy se věnoval již jen architektuře a v roce 1702 přestavuje, pod záštitou sedleckého opata Jindřicha Snopka, v rámci barokní gotiky klášterní chrám. Tato spolupráce mu otevřela a usnadnila cestu k jiným velkým stavebníkům starých řádů a vysoké aristokracii. *V roce 1700 už Santini samostatně stavěl, projektoval a měl*

---

⁶³ Kotrba Viktor. *Česká barokní gotika, dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha: Academia, 1976, s. 135

vlastní peníze, tzn. byl členem některého ze stavitelských cechů a vlastnil stavební firmu. V činnosti navazoval na architekta J. B. Matheye, po jehož smrti některé projekty přebral a dokončil, přebral i Matheyův okruh stavebníků a částečně navázal i na jeho styl. Santinimu se dařilo a v roce 1705 koupil Valkounský dům (čp. 211) v Nerudově ulici za 3000 zlatých v hotovosti. O dva roky později koupil i sousední dům U zlaté číše (čp. 212).⁶⁴ Přestavbu tohoto domu, kterou měl snad v úmyslu, však neuskutečnil.

V roce 1707 se Santini oženil. Jeho manželkou se stala dcera zemřelého malíře Schrodra, Veronika Alžběta, se kterou měl čtyři děti. Bohužel pouze jediná dcera z tohoto manželství se dožila dospělosti, ostatní tři synové zemřeli na tuberkulózu v dětském věku, stejně tak jako jeho žena, která zemřela poměrně mladá.

Po její smrti se Santini znovu oženil. Tentokrát s Antonií Ignatií Annou Chřepickou z Modliškovic, která pocházela z jihočeského rytířského rodu a Santini si tak zajistil vstup do vyšších vrstev. Z druhého manželství měl dceru Janu Ludmilu a syna Jana Ignáce Rocha, jehož rok narození se shoduje s rokem úmrtí Jana Blažeje Santiniho-Aichla.

Jeho jméno je spojeno s mnoha stavbami a prvky barokní gotiky. Různé kláštery cisterciáckého řádu byly přestavěny podle jeho vzoru. Nejznámější se stala stavba poutního kostela svatého Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou, jehož půdorys vytváří jakási kružnice, dále bazilika v Kladrubech u Stříbra, kde šlo spíše o přestavbu středověkého chrámu ve smyslu barokní gotiky, ale ani další z jeho děl nezůstaly nedoceny. Máme na mysli např. kapli sv. Anny v Panenských Břežanech, přestavbu kláštera v Želivi, kam byl architekt povolán po velkém požáru, poutní kostel ve Křtinách na Moravě nebo poutní kostel v Mariánské Týnici na

---

⁶⁴ <http://www.santini.cz/zivot-a-dilo.html>

Karlovarsku, zámek Karlova koruna v Chlumci nad Cidlinou, Proboštský kostel sv. Petra a Pavla v Rajhradě a kostel sv. Václava ve Zvoli.

Všechny jeho stavby se nesou v podobném duchu a to v duchu barokní gotiky. Za vším stojí snaha Jana Blažeje Santiniho-Aichla navrhnout a později také dokončit a prezentovat nám onu jedinečnou stavbu z pohledu barokní gotiky, nebo také barokní architekturu s prvky gotiky, která měla za úkol stavbu v určitém směru odhmotnit.

A je to právě gotika, která pomáhá Santiniovi velikou měrou v jeho úsilí. Santini, který poznal v Sedlci, v Kladrubech a jinde (také jistě mimo vlastní svoje stavby, z pouhé zkušenosti pohledu), jak gotika dovedla odhmotňovati a – mohli bychom říci – a v jistém smyslu spiritualisovati velké plochy zdí, závaly kleneb a jiná setkání s hmotnou tíží a zbavovati je jejich důrazu, použil tu toho vydatně: arkády s gotickými zalomeními, ...oddělujících místo zdí lod' hlavní od lodi vedlejší...⁶⁵ Zároveň využíval šikmé světlo, které jakoby znázorňovalo hloubku a empory, které vznášely chrámovou kopuli s mnohem větší lehkostí než za jiných okolností.

S jistotou můžeme říci, že Santini vytvořil pro Čechy dědictví nedocenitelné hodnoty.

---

⁶⁵ Kalista Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970, s. 39

7. Závěr

Nejen zpracování daného tématu, ale především psaní této práce mě nesmírně obohatilo a zároveň mi otevřelo prostor k dokonalejšímu poznání doby barokní vůbec. Malíři, architekti, ale i literárně činní umělci se nesmírně podíleli na vývoji a nemalou měrou ovlivňovali směr, kterým toto období posléze vedlo. Většinou čerpali ze svých zahraničních studijních cest a tyto poznatky vnášeli do své tvorby. Tak tomu bylo i u Jana Blažeje Santiniho-Aichla, který byl nadán nejen výtvarně, ale byl i vynikajícím architektem. Díky němu a jeho studijním cestám, které směřovaly, jak bylo v té době zvykem, do Itálie, vnáší do českého baroka něco dosud nevídaného. Právě díky němu mohly do českého baroka proniknout gotické prvky.

Shodné rysy byly hledány i v literatuře, která se stala velmi rozmanitou. Gotických prvků v typicky barokní legendě pak využil i Bedřich Bridel při zpracování své legendy o svatém Ivanovi, kterou pojal poněkud netradičně. Epické pasáže věnující se životnímu příběhu vystřídal částmi lyrickými znázorňujícími náboženské motivy. Bridel se zde pokusil prosadit ivanský kult zejména v momentě, kdy doba zarputile hledala ryze národního světce, kterým se měl stát právě Ivan. Je velká škoda, že jeho kult dospěl s touto legendou ke svému vrcholu a zároveň k brzkému konci, neboť Ivana vystřídal rychle se rozvíjející kult sv. Jana Nepomuckého.

.Legendy však byly v té době oblíbeným žánrem a světci častým námětem. Jejich zázraky a ctnostný život v askezi měl vliv na širokou veřejnost zejména mezi méně vzdělaným obyvatelstvem. *Život svatého Ivana* se svými pohádkovými motivy patří mezi ty zdařilejší.

8. Seznam použité literatury

BITNAR, Vilém. *Postavy a problémy českého baroku literárního*. Praha: G. Francl, 1939. 231 s.

CONTANIGO, Luigi. *Skvosty českého umění. Proměny českého výtvarného umění v kontextu dějin*. Olomouc: Rubico, 2009. 207 s.

ČERNÝ, Václav. *Až do předsíně nebes. 14 studií o baroku našem i cizím*, Praha: Mladá fronta, 1996. 457 s.

Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka. Praha: Academia, 1989. 390 s.

Dějiny českého výtvarného umění II/2. Od počátku renesance do závěru baroka. Praha: Academia, 1989. 585 s.

HOLEČKOVÁ, Marie. *Vysočinou po stopách Santiniho*. Beroun: Nakladatelství MH, 2006. 140 s.

Jan Santini – život a dílo. Stálá expozice. Žďár nad Sázavou: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Okresní národní výbor, 1977. s. 60

KALISTA, Zdeněk. *České baroko*. Praha: Evropský literární klub, 1941, s. 351.

KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970. 221 s.

KOPECKÝ, Milan. *Fridrich Bridel, básnické dílo*. Praha: Torst, 1994. 447 s.

KOŘÁN, Ivo. *Legenda a kult svatého Ivana. Umění*. Praha: XXXV/1987. 288 s.

KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika, dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha: Academia, 1976. 197 s.

NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. Praha: Odeon, 1974. 345 s.

PREISS, Pavel. *Česká barokní krajina, katalog*. Praha: Národní galerie, 1964.

ŠKARKA, Antonín. *Fridrich Bridel nový a neznámý*. Praha: Univerzita Karlova, 1968. 227 s.

ŠKRDLOVÁ, Jarmila. *Stručný přehled dějin českého výtvarného umění a architektury*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995. 145 s.

VAŠICA, Václav. *České literární baroko, příspěvky k jeho studiu*. Praha: Vyšehrad, 1938. 360 s.

VILIKOVSKÝ, Jan. *Písemnictví českého středověku*. Praha: Universum, 1948. 259 s.

VOISINE JECHOVÁ, Hana. *Dějiny české literatury*. Praha: H+H, 2005. 631 s.

<http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C5%99es%C5%A5anstv%C3%AD>

www.santini.cz/zivot-a-dilo.html

9. Seznam příloh

Příloha č. 1: Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře

http://veraposp.rajce.idnes.cz/Zelena_hora/#P1130381.JPG

Příloha č. 2: Poutní kostel Panny Marie v Křtinách u Brna

<http://www.santini.cz/krtiny.html>

Příloha č. 3: Hrob sv. Ivana ve Svatém Janu pod Skalou

<http://www.cestujeme.name/GalerieFotoView.php?id=18845>

Příloha č. 4: Jeskynní kaple ve Svatém Janu pod Skalou

<http://www.cestujeme.name/GalerieFotoView.php?id=18845>

Příloha č. 1:

Příloha č. 2:

Příloha č. 3:

Hrob sv. Ivana
NA FUNDAMENTU BILÉ ZVONOVÉ POKRYTKY
IVAN FÖHRER'S AVSLUTAD ZHÖRSÄTTET
I NÄRHELDEN 1700-18. H.
KÖPPLAS JÄNS KRISTTEL

Příloha č. 4:

